

Сніжана Жигун

Монографія
ЛАБІРИНТИ І ГОРИЗОНТИ
УКРАЇНСЬКОГО НЕОРЕАЛІЗМУ

Київ
Бізнесполіграф
2015

УДК 821.161.2 «1920/1930»

ББК 83.3(4УКР)6

Ж 68

Рецензенти:

Агеєва В.П., доктор філологічних наук, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія»;

Шляхова Н.М., доктор філологічних наук, професор Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Поліщук Я.О., доктор філологічних наук, професор Київського університету імені Бориса Грінченка.

Науковий редактор:

доктор філологічних наук, професор **Бернадська Н.І.**

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 10 від 26 червня 2015 р.).

Жигун С.

Ж 68 Лабіринти і горизонти українського неореалізму: Монографія. – Київ: Бізнесполіграф, 2015. – 400 с.

ISBN

У монографії осмислюється естетична природа неореалізму, який розглядається як течія модернізму, що актуалізує реалістичний тип творчості. На матеріалі прози літературної групи «Ланка» розкривається художній світ неореалізму та його техніка. Зокрема, звуженість часопрос-тору, психологізм, затінений наратор, гносеологічний та ідеологічний тип побудови оповіді розглядаються як естетичний вибір неореалізму. На підставі порівняння художніх моделей неореалізму та інших проявів реалістичного типу творчості у ХХ ст. доводиться, що розвиток українського неореалізму було штучно перервано у 1930-х роках і його вплив на вітчизняну літературу лишився значною мірою нерезалізованим.

Адресована фахівцям-філологам і всім, хто цікавиться мистецтвом слова.

УДК 821.161.2 «1920/1930»

ББК 83.3(4УКР)6

© С.Жигун, 2015

ISBN

Зміст

Вступ	5
I Розділ. УКРАЇНСЬКИЙ НЕОРЕАЛІЗМ ЯК ТЕЧІЯ	
МОДЕРНІЗМУ	11
1.1 Неореалізм як об'єкт теоретичної рефлексії: складність явища чи суперечливість його оцінок?	14
1.2. Український варіант неореалізму	37
1.2.1 Ланчани і модернізм	37
1.2.2. На шляху до естетики неореалізму	46
1.2.3. Основні концепти українського неореалізму	62
Висновки до розділу	80
II Розділ. ХУДОЖНІЙ СВІТ УКРАЇНСЬКОГО НЕОРЕАЛІЗМУ. .	
2.1. Особливості часопростору	87
2.2. Людина в художній системі неореалізму	121
2.2.1. Портретна характеристика	122
2.2.2. Психологічне вмотивування	130
2.2.3. Ідеологічні концепти: гендер, нація, клас	141
Висновки до розділу	177
III Розділ. НЕОРЕАЛІСТИЧНА ТЕХНІКА	
3.1. Наративні моделі	186
3.2. Способи оповіді	214
3.3. Жанрові параметри	234
Висновки до розділу	281

IV Розділ. НЕОРЕАЛІЗМ У ПАРАДИГМІ РЕАЛІСТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХХ ст.	285
4.1. Реалізм ХІХ ст.: тяглість традиції у ХХ ст.	289
4.2. Трансформації неореалізму у другій пол. ХХ ст.	328
Висновки до розділу	371
Підсумок.	375
Conclusion	378
Іменний покажчик.	392

ВСТУП

Розмову про неореалізм варто почати з терміна, оскільки це дозволить увести в коло головних проблем, які покликане висвітлити пропоноване дослідження. Він з'являється в літературознавстві на початку ХХ ст. для позначення постсимволістських тенденцій. В Україні його вперше використовує Микола Вороний, окреслюючи розвиток нової європейської драми як її натуралістичну, символічну та неореалістичну фази. О.Головій справедливо зазначає, «терміном «неореалізм» М.Вороний відмежував новітній реалізм від натуралізму, тим самим заперечив його стосунок до позитивістської філософії, однак далі визначення концептуальної ознаки неореалізму – поглибленого психологізму – критик не пішов»¹. У 1920-х роках поняття «неореалізм» використовували Григорій Косинка, Микола Зеров, Олександр Дорошкевич, Сергій Пилипенко, Володимир Коряк, щоб схарактеризувати естетику, відмінну від неоромантизму, символізму чи імпресіонізму, або ж на позначення нового «пролетарського» стилю. Скажімо, М.Зеров, говорячи про «двовластя в літературі неореалізму та неоромантизму»², зараховував до першого і футуризм, і «революційну поезію харків'ян», і прозу Миколи Хвильового. Попри неоднозначність такої думки, важливим є те, що критик використовував термін «неореалізм» на позначення модерністських явищ. Натомість В. Коряк вважав, що неореалізм – це «реалізм глибоко ідейний, конструктивний і динамічний, соковитий, що використовував усі здобутки технічні попередників і поволі одкидає все зайве

¹ Головій О. Неореалізм як теоретико-критичний дискурс в українському та російському літературознавстві ХІХ-ХХ ст.: Автореф... дис. канд. філол. наук./ О.Головій. Чернівці, 2011. – С.9.

² Зеров М. Нове українське письменство/ М.Зеров. Мюнхен: Інститут літератури, 1960. – С. 31.

(романтику, натуралізм, розливний ліризм, надмірний психологізм, естетизм, але залишає всі фарби, звуки й пахощі дійсності, не зводить її до голої алгебраїчної формули)»³. Однак як тільки єдиним стилем радянської літератури стає соціалістичний реалізм, неореалізм зникає з літературознавчих студій.

У радянському літературознавстві неореалізм використовують на позначення течії в італійському мистецтві⁴, натомість дослідження українського неореалізму гальмувала потреба з'ясувати взаємовпливи між реалістичною та модерністською системами, якій не було місця у радянському літературознавстві. Попри те, що останнє було реалізоцентричним, глибокому вивченню цього явища завадила тенденційність: у 30-х роках реалізм розуміли як художній напрям періодів розквіту і початкового занепаду капіталізму; у повоєнні роки розвивається концепція, що зводила художній розвиток людства до поступу реалізму і його протистояння антиреалістичним течіям; у 60-і її замінили концепцією чотирьохетапного розвитку реалізму: ренесансного, просвітницького, критичного й соціалістичного, проголошеного синтезом найвищих художніх здобутків. Тому проблема реалізму у межах соціалістичного канону в ХХ столітті вирішувалася цілком однозначно. Зокрема, науковці намагались уникати навіть терміну «неореалізм», як це зробили російські дослідники, автори колективної праці «Долі російського реалізму початку ХХ століття» (1972), які характеризували літературний процес початку ХХ століття як боротьбу двох головних напрямків – реалістичного та символічного. Тогочасне українське літературознавство мало додаткову причину оминати неореалізм – письменники, чия творча практика сформувалась у руслі цієї течії, були репресованими й забороненими, тому об'єктивне дослідження їхнього спадку унеможлиблювалось.

Однак термін продовжує функціонувати у діаспорному літературознавстві. Зокрема, у «Малій літературній енциклопедії» Павла Богацького, написаній у 1948-50-х роках, неореалізм визначається

³ Коряк В. Українська література : конспект / В. Коряк. – Вид. друге, виправлене. – [Харків]: ДВУ, 1929. – С.223.

⁴ Потапова З. Неореализм в итальянской литературе / З.Потапова. Москва: Издательство Академии наук СРСР, 1961. – 226 с.

як «напрямок, що виник в мистецтві і літературі як реакція проти “лівих” течій (кубізм, футуризм та багато інших) і вертається до тематичного, “ідейного” реалізму й натуралізму. В українській літературі до неореалістів належать: Т.Бордуляк, М.Коцюбинський, В.Стефаник, В.Винниченко та багато інших»⁵.

Демократизація радянського суспільства, що створила передумови Незалежності, уможливила реабілітацію української літератури першої третини ХХ ст. і реабілітацію модернізму. Відтак тогочасних письменників розглядали передусім у зв'язках з цією художньою системою. У «Літературознавчому словнику-довіднику» (1997) неореалізм трактується як «стильова течія в українській літературі, яка виявила себе у 20-і ХХ ст., зокрема у творчості Г.Косинки, В.Підмогильного, Є.Плужника, Б.Антоненка-Давидовича, у 60-70-ті – у Гр.Тютюнника та ін.»⁶, – ця невизначеність (течія якого напрямку?) відбиває реальне використання терміна в працях літературознавців від початку 1990-х і дотепер: етапом реалізму його вважають Дмитро Наливайко⁷, Ніна Крутикова⁸, Василь Фащенко⁹, Володимир Мельник¹⁰, Любов Пономаренко¹¹, Марія Берберфінш¹², Людмила Рева¹³; а течією модернізму – Василь Пахаренко¹⁴, Раїса

⁵ Мала літературна енциклопедія/ склав Павло Богацький. Сідней :[б.в.], 2002. – С.138.

⁶ Літературознавчий словник-довідник/ Гром'як Р, Ковалів Ю. та ін. – Київ: Академія, 1997. – С. 504

⁷ Наливайко Д. Реалізм і реалізми /Д.Наливайко // Філологічні семінари. Реалістичний тип творчості: теорія і сучасність. – Вип. 1. – Київ, 1998. – С.23-34.

⁸ Крутикова Н. О класическом реализме / Н.Крутикова // Філологічні семінари. Реалістичний тип творчості: теорія і сучасність. – Вип. 1. – Київ, 1998. – С.34-38.

⁹ Фащенко В. Історія української літератури ХХ віку. Програма /В.Фащенко. – Одеса :[б.в.], 1998. – 28 с.

¹⁰ Мельник В. Суворий аналітик доби : Валер'ян Підмогильний в ідейно-естетичному контексті української прози першої пол. ХХ ст. / В.Мельник. Київ: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1994. – 319 с.

¹¹ Пономаренко Л. Художня еволюція прози Івана Сенченка: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01/ Л.Пономаренко; Кіровоград. Держ. Пед. Ун-т ім. В.Винниченка. – Кіровоград, 2001. – 19 с.

¹² Берберфінш М. Неореалізм Антона Крушельницького : Автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 /М. Берберфінш; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2013. – 19 с.

¹³ Рева Л. Неореалізм: дискурс теорій та художніх ідей (на матеріалі української та російської літератури і критики) / Л. Рева. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2011. – 344 с.

¹⁴ Пахаренко В. Українська поетика /В.Пахаренко. – 2-ге вид., доповн. – Черкаси: Відлуння-Плюс, 2002.– 319 с.

Мовчан¹⁵. Попри переважання прихильників тлумачити неореалізм у руслі реалізму, дослідження творчих практик демонструє протилежну тенденцію: творчість В.Підмогильного, Б.Антоненка-Давидовича, Г.Косинки, Є.Плужника активно розглядають як модерністів (а твори В.Підмогильного вважають одним з найвищих здобутків цієї доби). Подекуди ця суперечка пояснюється різницею у методології дослідження, а часом – різним матеріалом, естетичні якості якого визначають висновки.

Розрізнити обсяги, що нині позначають терміном неореалізм, запропонували Анатолій та Роман Козлови: вони лишають його на позначення методу художньої творчості; перший напрям, що виникає у XIX ст. пропонують називати «новореалізмом», а італійський неореалізм – європейським¹⁶. Однак співзвучність (та й власне, формальна ідентичність) термінів «неореалізм» – «новореалізм» не видається зручною.

Очевидно, що називаючи явище, виходять з його характеристик, тож важливим є питання чи йдеться про течію, напрям чи метод¹⁷, зважаючи на потребу системності термінології. Однак, оскільки наразі йдеться про термін, який вже функціонує, варто звернути увагу на його якості. Насамперед, слід зважити на те, що назва «неореалізм» є однотипною з найменуваннями низки модерністських явищ, що характеризуються як течії чи стилістичні хвилі: неоромантизм, неокласицизм, необароко. Річ у тім, що головними вимогами до термінів на сучасному етапі є системність, однозначність, мотивованість, точність, відсутність синонімів. Тож сама форма терміна «неореалізм» підказує обсяг його значення: це явище модернізму, що зберігає принципи реалістичного типу творчості. У разі ж розуміння і використання його на позначення етапу розвитку реалізму, «неореалізм» перетворюється на хибномотивований термін, що дисонує з аналогічними, а отже й з термінологічною системою. Адже не виникає сумнівів у тому, що, скажімо, необароко не є продовженням

¹⁵ Мовчан Р. Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі: монографія / Р.Мовчан; Ін-т л-ри ім.Т.Г.Шевченка НАН України. – Київ : Стило, 2008. – 554 с.

¹⁶ Там само. – С.39.

¹⁷ У низці праць: В.Фашенко, А.та Р.Козлови.

бароко, а лише вибірково актуалізує його естетичні якості й ідеї, що у поєднанні із модерністськими принципами утворюють нову художню систему.

Реалістичний тип творчості розвивається упродовж усієї історії літератури, а в XIX ст. втілюється у конкретно-історичний напрям. Прихильники контекстуальних теорій розвитку літературного процесу узалежнюють літературний напрям від тогочасного світогляду людини, що в свою чергу визначається колом найважливіших ідей доби. Для реалізму XIX ст. такими були позитивізм, емпіризм, детермінізм, мерологічний підхід до дійсності, типовість тощо. Відповідно, зміни світогляду, спричинені суттєвими змінами у колі ідей, вели до зміни літературних напрямів. Водночас психологічна схильність автора до певного типу творчості лишалася важливим чинником його стилю. Коли письменники усвідомлювали її як естетичну цінність, то на цій основі формувалися художні явища, відмінні від основного стилю доби, але не антагоністичні до нього. Якщо ж ця схильність лишалася неакцентованою, вона позначалася на індивідуальному стилі письменника.

Ідеї Фрідріха Ніцше, Артура Шопенгауера, Зигмунда Фрейда, низка наукових відкриттів, що докорінно змінювали попередні уявлення про світ, а згодом і травма війни сформували наприкінці XIX-початку XX ст. нове світобачення. Аполітизує суб'єктивність, воно дало змогу творити художні системи на основі будь-яких типів творчості, залучаючи елементи з перейдених напрямів. Так у модернізмі виникли неоромантизм, неокласицизм, необароко і неореалізм. Прикметною є оцінка неокласиків: починаючи з монографії Соломії Павличко, їх розглядають у дискурсі модернізму, демонструючи, як актуалізуються у ньому принципи класицистичного типу творчості (естетизм, модернізація культури, увага до форми, інтелектуальність тощо). Видається, аналогічно неореалізм актуалізовував принципи реалістичного типу творчості, утворюючи нову особливу художню систему. Розкрити її своєрідність, визначити місце у літературному процесі – головна мета пропонованого дослідження. А окреслений дисонанс думок про неореалізм у сучасному літературознавстві зумовлює його актуальність.

ПІДСУМОК

Попри певну традицію українського літературознавства розглядати неореалізм як кризу реалізму чи продовження його, видається правомірнішим позначати цим терміном течію модернізму, яка актуалізує (в межах модернізму) реалістичний тип творчості. Відтак головні модерністські концепти узалежнюються від епістемологічного принципу: сенсуалізм, суб'єктивізм, ірраціональність модерної людини піддаються художньому пізнанню, що спирається на останні наукові здобутки. Ця особливість робить неореалізм чи не єдиною течією модернізму, що зберігає детермінізм, передусім біологічний (психологічний), хоч із розвитком течії його позиції слабшають. Також епістемологічний принцип визначає аналітичність конструктивним складником поезики.

Як постімпресіоністична течія неореалізм відмовився зображати світ сумою розрізнених фрагментів, перейшовши від цього мерологічного підходу до голістичного, який вимагав досліджувати явища як процеси, а не стани, динамічні групи, а не ізольовані елементи. Водночас слід зазначити, що перейдена неореалістами лірико-імпресіоністична манера підготувала ґрунт для нової епічності, зосередженої на внутрішньому світі персонажа, що стає призмою заломлення погляду на світ.

Зазначені принципи визначили особливості художнього світу неореалізму: «вузький», часто камерний простір, де інтровертований герой може зосередитись на переживанні кризового часу. Структура останнього переважно є бінарною: минуле (якому притаманні сталі моральні цінності) й теперішнє (дезорганізоване й дегуманізоване), а майбутнє лише зрідка постає у апокаліптичних візіях розплати. Ці етичні оцінки вказують на те, що неореалісти відчували себе част-

кою дійсності і свою причетність до всього, що в ній відбувається. Хоча життя героїв визначають конкретні історичні події, увага зосереджується не на них, а на приватному бутті героя, пропонуючи психологічний, а не суспільно-історичний погляд на революцію, війни, НЕП. Значною мірою неореалізм є урбаністичним, демонструючи різні способи оприявлення міста: як соціальної характеристики героя, пейзаж душі і цілісна інтерпретація. Це демонструє боротьбу неореалістів за символічний простір своєї нації.

У зображенні людини найважливішим є оновлення психологічної моделі: під впливом психоаналізу неореалісти намагаються художньо дослідити не лише свідомість персонажа, але і його підсвідоме, а отже, розширюють палітру прийомів психологізму. Домінантною його формою слід визнати інтровертну, а з-поміж її засобів – психологічне авторське письмо зі значною часткою невласне прямої мови. Водночас, слід визнати, що психологія героя не є самоцінною, а розглядається неореалістами у контексті його вчинків, які герой мусить чинити у скрутних ситуаціях.

Кризові часи визначили особливості таких чинників детермінації героя, як гендер, клас і нація. Неореалісти демонструють ламання (чи анахронічність) патріархальних норм, що забезпечує свободу вибору; класове ренегатство і декласування; нестійку ідентичність і «міжкультурну взаємодію», що виникає через вплив метрополії на колонізовані простори.

Особливості неореалістичної техніки зумовлені прагненням відтворити суб'єктивну картину реальності. Тому естетичним вибором неореалістів стає затінений наратор, що фокалізує персонажа. Характерною особливістю оповідної тканини є тісне сплетення реплік із зовнішньою та внутрішньою фокалізацією, інкорпорування різних психологічних і фразеологічних точок зору. Опосередкування оповіданого розширює простір для інтерпретації і уможлиблює винесення ідеологічної точки зору за межі оповіді, що ламає звичку некритичного читання. Оповідь прихованого наратора створює ілюзію безпосереднього протікання дії. Це формує у читачів переконання, що порушені проблеми, змальовані ситуації не вичерпані, їхній вплив триває.

Епістемологічний принцип визначив домінування гносеологічного та ідеологічного принципу способу оповіді, у той час як міфологічний частіше є допоміжним. Тобто неореалізм не прагне показати, як розвивалися події, а зосереджує увагу на індивідуальному баченні ситуацій, загострюючи суб'єктивність картини світу; або ж (у випадку ідеологічного типу оповіді) пропонує читачеві осмислити певні закономірності буття. Відтак основою жанрової системи неореалізму стають психологічні новела та оповідання, інтелектуальна та психологічна повість, інтелектуальний та більдунгсроман.

Виявлена система принципів суттєво відрізняється від засад реалізму XIX ст. і не може розглядатися як її модифікація. Водночас присутність у літературі XX ст. низки текстів, зорієнтованих на естетичну систему реалізму, не дозволяє вважати неореалізм напрямом, що об'єднує вияви реалістичного начала у літературі XX ст. Відтак неореалізм варто вважати течією модернізму, чий розвиток було штучно перервано у 1930-х роках. І хоч у другій половині XX ст. як його реліктове явище можна розглядати низку новел Б.Антоненка-Давидовича, вплив неореалізму на розвиток вітчизняної літератури лишився нереалізованим.

У літературному процесі 1920-х років XX ст. неореалізм протиставляється передусім романтиці вітаїзму, що спиралася на антагоністичний тип творчості. Оформившись у творчості В.Винниченка, неореалізм яскраво проявився у творчості прозаїків «Ланки», які хоч і не маніфестували своїх естетичних принципів, все ж пропагували їх у літературно-критичній творчості. Умови тогочасного літературного життя обмежували розвиток неореалізму, але талант В.Підмогильного, Б.Антоненка-Давидовича, Г.Косинки, Є.Плужника і М.Галич потребує приділення йому належного місця в літературі українського модернізму.

CONCLUSION

The term «neo-realism» appears in literary criticism at the beginning of the 20-th century for designation of post-symbolism tendencies. In Ukraine it has been used for the first time by M. Vorony describing naturalistic, symbolic and neo-realistic phases in the new European drama. In the 1920th years the term «neo-realism» was used by G. Kosynka, M. Zerov, O. Doroshkevych, S. Pylypenko, V. Koryak to characterize the esthetics different from neo-romanticism, symbolism or impressionism, or for designation of new «proletarian» style. However the neo-realism disappears from literary studies as soon as socialist realism becomes the only style of the Soviet literature.

In the Soviet literary criticism the neo-realism is used for designation of a current in the Italian art¹, but research of the Ukrainian neo-realism was slowed down by need to find out mutual influence between realistic and modernist systems.

The Soviet society democratization made possible rehabilitation of the Ukrainian literature of the first third of the 20th century as well as modernism rehabilitation.

Therefore writers of that time were considered first of all in connection with this art system. In the Literary dictionary reference (1997) neo-realism is treated as «a style current in the Ukrainian literature which became apparent in the second decade of the 20th centuries, in particular in works by H. Kosynka, V. Pidmohylny, E.Pluzhnyk, B. Antonenko-Davydovych, in the 1960-70th – in works by Gr. Tyutyunyk and others»², – this uncertainty (current of what direction?) reflects

¹ Потапова З. Неореализм в итальянской литературе. / З.Потапова. Москва: Издательство Академии наук СРСР, 1961. – 226 с.

² Літературознавчий словник-довідник/ Гром'як Р, Ковалів Ю. та ін. – Київ: Академія, 1997. – С. 504

real use of the term in works of literary critics since the beginning of the 1990th and hitherto: Dmytro Nalyvayko³, Nina Krutikova⁴, Vasyl Fashchenko⁵, Volodymyr Melnyk⁶, Lyubov Ponomarenko⁷, Maria Berberfish⁸, Lyudmyla Reva⁹ consider it to be a stage of realism, and Vasyl Pakharenko¹⁰, Raisa Movchan¹¹ regard it as a current of modernism.

Despite of prevalence of supporters to explain neo-realism in line with realism, researching the art practices, shows an opposite tendency: V. Pidmohylny, B. Antonenko-Davydovych, G. Kosynka, E. Pluzhnyk are actively considered to be modernists (and V. Pidmogilny's works are regarded as one of the highest achievements of this period). Sometimes these disagreements are explained by a difference in research methodology, and sometimes – by different material which esthetic qualities define conclusions.

If to take into account that the name «neo-realism» has the same type with names of a number of the modernist phenomena which are characterized as currents or stylistic waves: neo-romanticism, neoclassicism, neobaroque, it is necessary to recognize that the form of the term prompts the scope of its meaning: it is phenomenon of modernism keeping the principles of realistic type of art.

³ Наливайко Д. Реалізм і реалізми /Д.Наливайко // Філологічні семінари. Реалістичний тип творчості: теорія і сучасність. – Вип. 1. – Київ, 1998. – С.23-34.

⁴ Крутикова Н. О класическом реализме / Н.Крутикова // Філологічні семінари. Реалістичний тип творчості: теорія і сучасність. – Вип. 1. – Київ, 1998. – С.34-38.

⁵ Фашченко В. Історія української літератури ХХ віку. Програма /В.Фашченко. – Одеса :[б.в.], 1998. – 28 с.

⁶ Мельник В. Суворий аналітик доби : Валер'ян Підмогильний в ідейно-естетичному контексті української прози першої пол. ХХ ст. / В. Мельник. – Київ: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 1994. –319 с.

⁷ Пономаренко Л. Художня еволюція прози Івана Сенченка: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01/ Л. Пономаренко; Кіровоград, Держ. Пед. Ун-т ім. В.Винниченка. – Кіровоград, 2001. – 19 с.

⁸ Берберфіш М. Неореалізм Антона Крушельницького : Автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 /М. Берберфіш; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2013. – 19 с.

⁹ Рева Л. Неореалізм: дискурс теорій та художніх ідей (на матеріалі української та російської літератури і критики) / Л. Рева. – Київ : ВД Дмитра Бураго, 2011. – 344 с.

¹⁰ Пахаренко В. Українська поезика /В.Пахаренко.– 2-ге вид., доповн.– Черкаси: Відлуння-Плюс, 2002.– 319 с.

¹¹ Мовчан Р. Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі: монографія / Р.Мовчан; Ін-т л-ри ім.Т.Г.Шевченка НАН України. – Київ : Стило, 2008. – 554 с.

In case of its understanding and use for designation of a stage of the realism development, «neo-realism» turns into mistakenly motivated term which discords with similar ones and consequently with terminological system. After all there are no doubts that, say, neobaroque isn't continuation of baroque, and only selectively actualizes its esthetic qualities and ideas which in combination with the modernist principles form a new art system.

The realistic type of works develops throughout all history of literature, and is embodied to the concrete historical direction in the 19th century.

The supporters of contextual theories of literary process development put the literary school into dependence on that time person outlook which in turn is defined by the major ideas of the time.

Such ideas for realism of the 19th century were positivism, empiricism, determinism, merological approach to reality, typical nature and so on.

Accordingly, the change of outlook caused by essential changes in the range of ideas led to the literary school change. At the same time the author's psychological tendency to a certain type of works was an important factor of his style. When writers realized it as esthetic value, the art phenomena different from the main style of the period, but not antagonistic to it were formed on this basis. If this tendency was not accentuated, it was reflected in individual style of the writer.

Nietzsche, Schopenhauer, Freud's ideas, a number of discoveries having changed radically the previous ideas of the world, and further war trauma, formed at the end of the 19th – the beginning of the 20th centuries new outlook.

Apologizing subjectivity it gave the chance to create art systems on the basis of any types of works, attracting elements from the previous literary movements.

So neo-romanticism, neoclassicism, neobaroque and neo-realism came into being in modernism. The assessment of neo-classics is perceptible: starting with S. Pavlychko's monograph, they are considered in modernism discourse, showing the way the principles of classicistic type of works (an estheticism, modernization of culture, attention to a

form, intellectuality and so forth) are becoming actual in it. Similarly neo-realism has actualized the principles of realistic type of works, forming new special art system.

Obviously it is correct to begin the neo-realism history as modernism current from V. Vynnychenko, however it is necessary to choose wider material for research of esthetic qualities of this literary phenomenon. It is methodologically correct to appeal to the group of writers who characterized themselves as adherents, sharing the same ideas (certainly, concerning literary work) who were perceived as association and whose works can be considered as a certain art unity. Such group in the history of the Ukrainian modernism is «Lanka» which prose writers underwent noticeable evolution. The majority of them began as impressionists, but in 1924-25 the change of orienting points took place: integral representation and interpretation were offered to the reader instead of the sum of emotionally apprehended fragments. This fact of impressionism overcoming allows us to assert that the Ukrainian neo-realism was a postimpressionistic current, unlike the Russian one, that appeared, having overcome symbolism.

However it was lyric-impressionist manner that paved the way for new epicism consisting in concentration on an inner world of the character which became a prism for the review of the objective world. The art world of neo-realism as result of «isolation» (M. Bakhtin) of a certain amount of the realities selected by the author from boundless reality reveals the valuable attitude towards the represented reality. Therefore it should be noted that world outlook convictions of the «Lanka» members were connected with national revival of 1917-1918 that shifted them on a life side after the Bolsheviks' victory. The supporters of evolutionary development, neo-realists, estimated the present as crash of culture property, and it was difficult for them to reconcile this loss. It caused ethical estimates in the art time structure. Neo-realists kept structure, characteristic for realism of the 19th century which corresponded to public break – cancellation of serfdom. In neo-realism this break was connected with revolution which destroyed stability and norms of life. As a rule the structure of time is binary: the past (with the settled moral values among which the family ties are of

great importance) and the present (disorganized by wars and hunger with the depreciated humanistic ideals), but the future only occasionally appears in apocalyptic images of payment.

Usually in works of neo-realism time forms difficult unity of historical and biographic time and everyday life time. Life of characters is defined by concrete historical events: both World and civil wars and establishment of the Bolshevik power have destroyed the settled system and have changed the life of characters.

However the dominating time is the everyday life one in which there are only private events, so the neo-realism conflicts with publicity of that time.

The art space of neo-realism is consciously limited. Against wide Euroasian (more rare world) spaces of that time literature, members of «Lanka» concentrate on internal one, as a rule depriving it of the concrete. In general the space in the art world of neo-realism is structured in three topoi : village, small towns and city.

The main characteristics of the rural chronotope are agriculture, patriarchal character, religiousness and more rare nature. The core of the rural chronotope with historical time is public crisis of views of the power, property, religion and work. This destruction of primordial bases appears as manifestation of a close doomsday. In works about civil war a village becomes a field of military operations and tension in wait for revenge, at the same time it is the medium capable to create and keep the nation. The rural chronotope with household time is noted by unity of a man and nature and by irrationality as well.

Representation of towns in neo-realism has a peculiarity: the towns are deprived of names, being called simply «town» or without being called in any way. The neo-realism shows three ways of town representation: an outline contour (V. Pidmohylny's stories), a soul landscape (E.Pluzhnyk's «Ailment») and complete interpretation (novels by V. Pidmohylny and B. Antonenko-Davydovych). In the first case dispersion of the description does the complete picture suitable for interpretation impossible; the city becomes the social characteristic of the character. In the second case the city topography is a projection of the character's state of mind. The third way of the town representation con-

sists in the special cultural text formation. For example, the originality of Kyiv representation in the prose of «Lanka» members shows their fight for symbolical space of the nation. They consciously represent the modern city where natives of villages and old-world small towns live and work to confirm development of a yesterday's stronghold of colonization by them. At the same time, the mention of an originality of the Kyiv landscapes forms an image of Kyiv as the city-palimpsest where ancient pictures appear in modern ones that makes the image brighter and individualizes it. Very important locus for neo-realism is a room: a small separate space which is half-habitable by the person where life is absolutely private, consisting of household events and where the character remains alone with himself.

The inner life of the person is the center of the neo-realism representation. Therefore the neo-realist portrait is mainly a portrait characteristic with the weakened visualization. The psychologism becomes the main principle of the description, and presenting it in the light of the character's perception provides it double function: to open internal state of represented as object so subject.

The outline technique and portrait deconcentration destroy image integrity, showing the course of the cognitive process. Incompleteness, subjectivity and individualization become characteristic features of a neo-realist portrait.

The neo-realism significantly renews psychological model, broadening spheres of representation: not only consciousness and self-consciousness of the character, but also his subconscious. Psychoanalysis which provides biological determination of the character becomes an important factor of this model formation. Among its devices used in the «Lanka» members' works one can observe representation of dreams as conflict between subconscious and conscious, Freudian slips of the tongue, representation of the characters' relations with their parents during their childhood, representation of the Oedipus complex and attention to the abstract substitutes of mother (language, the homeland), however, these devices are used by authors with different intensity.

Obviously, it is necessary to consider introspective form of psychologism to be a dominating one. Among its means the psychological author's

writing with considerable part of free indirect speech which shows dynamics of the character's thoughts is the most used one. Devices of an internal monologue and dialogue form two psychological types. The first one gravitates to integrity, and the dramatic nature arises from the represented situation or the contrast between the character's thoughts and actions. The second type of the character which appears in doubt and confusion is created by means of internal dialogue.

Considering forms of the characters' behavior, that is the represented actions and deeds, it should be noted that neorealist writers represent the person in crisis situations: death of relatives, murder, imminent death or suicide. The character of neo-realism is represented in complicated relationship with the world, other people that generates internal contradictions and conflicts. And though psychology dominates in structure of the character, it isn't self-valuable, and it is considered by writers in combination with the characters' acts.

The determination principle has defined the necessity to consider the character in the light of gender, class and nation. The gender structure is not uniform: mainly sexual practices as its component are interpreted in the city man's texts, and the component of the power and production is emphasized in the rural and female texts

Sexual practices are considered in the context of patriarchal character crisis, and show as requirement of changes in the sphere of the relations between genders, so the crash of values. In general patriarchal character destruction is positively treated because it provides a freedom of choice which is an important value in axiological system of neo-realism. At the same time the reality of this freedom in conditions of that time is called into question in the female text by M. Galych. Marriage that consecrates the power of the man over the woman in patriarchal society, in general has the lowered assessment, and is represented as incompatible with love.

Nietzsche's philosophy had the greatest influence on comprehension of the masculine in neo-realism. However the Nietzschean discourse isn't uniform: it is at the same time both the philosopher's ideas communication and its critical consideration in respect of Nietzschean outlook. The will to live often becomes aggressive, having lost creativity

and joy of living. At the same time the Nietzschean characters are often represented in a circle of those who experiences unproductive emotions of pity, love, fault to which focus of empathy is displaced. Partially these characters are inspired by Schopenhauer's ideas.

Obviously, the characters' collisions reflect the authors' thoughts about life of a person in new conditions: they show that global public changes destroy lives of some people and consequently optimism of the era is illusory. The female in neo-realism often is present as an embodiment of a new gender role: the woman free in her choice, deprived of economic dependence is capable to reach her status in society, without resorting to marriage. Comprehension of the female as the Other can be found in the few texts in which a woman appears emotional, pensive, irrational and is opposed to rational men.

The nation has essential weight in the art world of neo-realism. The neo-realism actualizes the realism attention to anti-colonial resistance and offers own story about national liberation fight which keeps memory of the formation of the Ukrainian community interrupted with intervention. The national gets special value during the analysis of unstable identity of the Ukrainian communists, forming a negative assessment of their ideology. Informative intension of neo-realism induces it to be interested in the double, mixed or unstable identity, «cross-cultural» interaction which results from influence of the metropole on the colonized areas.

The class is a weaker category in the art world of neo-realism. It seems neo-realists don't perceive it as objective constancy: they are more interested in problems of class desertion or declassed elements forming which are considered from positions of traditional ethics. Thus neo-realism paradoxically overturns the western Marxists' statement that realism, operating with traditional notion, doesn't realize the critical research of reality, as for neo-realists the traditional notion becomes the tool of new class reality assessment.

The technical features of neo-realism are defined by requirement to represent a subjective picture of reality. Therefore the most widespread type of a story-teller, who probably should be considered an esthetic choice of neo-realism, is a covert narrator. The covert narrator, focal-

izing the character, liquidates «objectivity» of the all-knowing storyteller who holds the narrator discourse out of action, and so out of experience of the character, as well as «subjectivity» of an autodiegetic narration, too personal and narrow for plausible coverage of the narrative contents. Narrative substance of the covert narrator is formed by remarks with an external focalizing and remarks with internal one (the narrator's speech and free indirect speech or not marked internal monologues) which may be delimited or closely interlaced. Distance between the told and the recipient does possible the space for interpretation, and also promotes the emergence of one of the most interesting features of neo-realism works narration viz. removal of the ideological point of view out of narration limits. It is reached by the most various means: by means of intertextuality, language, variable focalizing, irony, «discrepancy of plans». Thus neo-realists break a habit of noncritical reading which the recipient of the premodernistic period had, adopting estimates of the narrator or the character.

The story of the covert narrator creates illusion of direct course of action. It forms the readers' belief that the touched issues, the represented situations aren't settled, their influence lasts. Works with the covert narrator show in general the balanced use of both types of narration, however, an internal focalizing of the character who shows internal confusion, reproduction of dialogues with himself, often strengthen the mimesis impression. The neo-realist narrator practically never interferes in the diegetic world, as well as doesn't allow characters to interfere in metadiegetic one, because such method destroys illusion of reality.

It is necessary to recognize as neo-realism peculiarity weak positions of a mythological way of narration constructing which often is auxiliary, being combined with gnosiological and ideological ones. More productive in the gnosiological way is the support on transformation of subjectivation which forms the most known works. The gnosiological type of narration shifts the reader's attention from events to the person's interior, his individual vision of these or those situations and values, thus initiating thoughtful reading. This type of the events organization in the text makes them secondary against the attitude towards them, thus emphasizing subjectivity of the world picture and

inducing to search the sense. The ideological type of narration constructing provides variations of the same situation or representation of parallel examples of the same rule application.

This way of narration constructing demands the reader's intellectual work: sense of the message consists not in the described events, but in regularity which connects them.

These ways of narration affected peculiarities of neo-realism genre system. Architectonics of neo-realistic short stories usually relies on mythological measurement of narration, however prose writers experimented also with gnosiological one where characteristic turn arises not because of external forces influence, but because of psychological break. The great technical and realistic motivation skill is inherent in short stories of the «Lanka» members. Their short story appeals to the regularities of human life, and attempts to represent them more vivid in some works approach these short stories to stories. The story of neo-realism also comprehends intrinsic questions of being. The feature of its poetics is the strengthened intellectual beginning: instead of consecutive transition from event to event (as in case of using the mythological way of narration in a work) the reader has to find episodes connecting regularities; polyphony; history integration. The neo-realistic stories stand out against the general background of that time stories by monotonous composition (a chronological arrangement of episodes with possible retrospectives) which is an esthetic choice: so authors focus attention of the reader on the main idea of work.

The neo-realist story appears mainly as intellectual and psychological ones. The novelizing tendency is noticeable: these works have a story form (one subject line, one main character who reveals in one (or related) aspect which determines the work small volume) and a novel contents (polyphony, the incomplete present, the character in development). The novel of neo-realism is intellectual one or bildungsroman which use ideological and gnosiological type of narration.

Thus plot development of the intellectual novel is predetermined not by interaction of characters, but by development of ideas. Peculiarity of this kind of narration in neo-realism is concentration on existential problems, preserving seclusion of small forms, they don't represent

wide social background, and the character, inclined to reflections, is a product not of living conditions, but of intellectual sphere. The novel of education adheres to gnosiological type of construction: the character subjectivity change is the main motive force of narration. The characterized genre system answers the neo-realism supertask in the best way: trying to find the sense of a man's life and his inner world.

The review of Ukrainian realistic (according to the type of works) literature of the 20-th century convinces us of impossibility to consider neo-realism as the movement that has united different manifestations of the realistic principle because there are two diverse paradigms of realistic thinking in it. The first paradigm unites the phenomena developing the 19th century realism esthetics, and the second one unites those phenomena which arise as manifestation of realistic type of works in modernism (including neo-realism).

In literature of the second decade of the 20th century new quality of neo-realism was notable against writers who consciously or subconsciously preserved the esthetic principles of the previous literary period in their works. Along with certain art practices, the most noticeable phenomenon is «a proletarian realism» which main principles are completely in line with the principles of the 19th century realism, and in particular with its social and morals and manners current. The main specificity of new modification consists first of all in the appeal to Marxism, and consequently to making the economic factor of human life determination absolute.

However even «the class outlook» of the proletarian realism writers didn't protect them from the socialist realism expansion, the majority of them were compelled to pay a tribute to the «official art» of time, but they had opportunity to return to it in the second half of the 20th century though the name was already lost by that time.

Style which reproduced the social conflicts, dependence of a man's inner life on his financial position, was in tune with the universal tendencies, but its orientation to the past (as officially the Soviet society was socially fair) reduced the works urgency. In the world art the movement reproducing the person dependence on the social circumstances of his existence received the name of social realism. It is obvious that

the proletarian realism is its current, but in the Ukrainian literature its second current was more significant and displaced attention from class enslavement to the national one under conditions of colonial dependence of Ukraine. The narrative of national self-affirmation which is often realized in the history of national consciousness formation (awakening) in combination with the anti-colonial one becomes the core of this current. The Narodism which external sign is the attention to the ethnoimages, substantially marked by idealization and aesthetization becomes a powerful ideological component of this current. The concept of the person also refers to the ideas actual for the 19th century realism: the character is formed by the environment, and his mental life is defined by knowledge and experience.

The technique of social realism is focused on the 19th century. The story-teller often has unlimited knowledge even if it displaces him from a real position. The story-teller is inclined to comment and interpret the represented, having influence on the reader. Didacticism promoted association of Ukrainians in community and the nation forming after the suffered losses.

In the second half of the 20th century the neo-realism exists as the residual phenomenon in B. Antonenko-Davydovych's works. The majority of the works written in this style were published only in the late 1980 – the beginning of 1990 therefore had no essential influence on literary process of that time. Nevertheless their esthetic qualities allow us to consider them topmost achievements of the 20th century realism in the Ukrainian literature. These works show development of neo-realism, in particular, determination weakening. The art world of these works is marked by extraliterary specifics: the hermetic space of the room concedes to a locus of the house which is empty, destroyed or hopelessly lost; the present gives way to the past. Deepening in the past forms peculiar characters, outcasts of society: victims of political repressions, UPR soldiers, a monarchist priest, a landlord, a merchant. The writer's attention is riveted not on their social role, but on internal life and acts caused by it. The most considerable change is a change of philosophical basis which becomes an existentialism that allows the person to choose what him to be, irrespective of any conditions. The problem of choice and responsibility

becomes important motif in these stories. The characters appear in a boundary situation in crisis times, and choice and anxiety: death, fault and emptiness arise before them. The absurdity becomes a sign of totalitarian society revolt against which turns into a failure, and is treated as madness from the point of view of the average man.

The technique of these works corresponds to the principles of neo-realism esthetics, and even the fact that events are remote in time, doesn't prevent the reader to perceive the touched problems as to be actual, after all the covert narrator creates illusion of the action course. The gnosiological type of narration defines the conflict specifics: collision of the character and the environment is projected in the character's inner world and gains axiological value.

At the same time, there are also other realistic systems in modernist literature of the 20th century. In particular, there is a phenomenon in B. Antonenko-Davydovych's works, which can be correlated to photorealism: in order to overcome realistic effect of the reality copying, it is turned into device. The «facts of life» which dictate the art principles: centrifugal tendencies in construction, weakening of functions of constructive methods and composite motivation, replacement of art logic by a vital case are at the heart of the new art phenomenon. The narrator of these works is the eyewitness and part of the represented environment. Refusal of the narrator's ample opportunities to choose the point of view emphasizes the documentary effect. This mimesis is surprisingly combined with non-determination and illogicalness. The tragicomic character, as the main world outlook emotion, corresponds to unusual picture of the world. Opposition of the person to absurdity that surrounds him becomes a basis of all works. The author projects feeling of the life meaning loss on the art form of the work, denying the traditional art logic.

Other model of manifestation of the realistic beginning in modernism is I. Kachurovsky's novelistic prose representing the idealistic character in the realistic circumstances. The world and the course of events in it are characterized by relationships of cause and effect, but the author doesn't consider determinacy of human life to be an objective reality. The concept of the person in novels arises as a protest against

depreciation of the human personality. Putting forward own voluntary concept, the writer discusses with the most known doctrines, denying

Christian postulates, Nietzscheism and Marxism. The technique of these works has a little general with realism of the 19th century, however differs also from neo-realism. Its main feature is the principle of world culture orientation that affects leading off genre model and finishing the narrator's speech.

Therefore it seems correct to consider the neo-realism development artificially interrupted in the 1930th, and to connect its relicts with B. Antonenko-Davydovych's works.

It is possible to make hypotheses what would be the neo-realism development under other circumstances, however history (and history of literature too) is ignorant of a conditional mood.

Іменний покажчик

- Абишева У. 15, 16, 17, 29
 Абрамова І. 305
 Агеева В. 93, 155
 Акулова Н. 290
 Алчевська Х. 18
 Ам'ель А.Ф. 108
 Амп П. 72
 Андерсон Ш. 71, 72
 Андрусів С. 106, 218
 Антоненко-Давидович Б. (Вірний Б.)
 7-8, 38-47, 49, 52-54, 60, 62-64,
 66-71, 73-74, 76-78, 88-92, 95,
 97, 101, 103-104, 106-107, 111-
 116, 118-120, 123-125, 127,
 131, 133-136, 138-139, 143-144,
 150, 153-154, 158-160, 162-163,
 165-166, 169, 172, 178, 190-191,
 197-201, 204-206, 209, 216, 220,
 223-226, 229, 234, 238, 240, 242-
 243, 246, 252-253, 263, 269, 275,
 301-302, 313-321, 324, 327-329,
 332-334, 337, 339, 342-347, 349,
 353-354, 356, 372-374, 377
 Антонич Б.-І. 104, 105
 Ануй Ж. 356
 Апресян Ю. 77
 Арістотель 34
 Асвагоша 360
 Астаф'єв О. 62
 Ауербах Е. 31
 Баглий В. 316
 Багрій Р. 34, 331, 356
 Багрянний І. 25, 42, 44, 104, 106, 119,
 243, 288, 300
 Бажан М. 44, 118
 Балика Д. 131
 Бальзак О. 71, 128, 270, 302
 Бальмонт К. 360
 Барка В. 25
 Баррі П. 49, 170, 186, 187, 190, 201, 210,
 348
 Басін Є. 215
 Бахтін М. 85-86, 119, 141, 177, 185, 230,
 234, 259, 364-365
 Бгабга Г. 162-164, 315, 317
 Безручко М. 346
 Бейкер Дж. 302
 Бенуа П. 72
 Берберфіш М. 7, 14
 Бергсон А. 33
 Бернадська Н. 258-259, 272-273
 Белеєнко М. 38
 Белий А. 22
 Бикова І. 126
 Білецький О. 289
 Білик І. 131
 Білокінь С. 43
 Бовсунівська Т. 231
 Богацький П. 7, 27, 29
 Бойко Л. 41, 63, 69, 158, 328, 334
 Бокаччо Дж. 237
 Бордуляк Т. 7, 63, 69
 Брасюк Г. 42, 254, 299-300
 Бровко О. 235, 238,

- Бросаліна О. 357
Брюген В. 73
Брюсов В. 27, 85
Брюховецький В. 75
Булгаков М. 23-24, 114
Бунін І. 16, 19-20, 228
Бут В. 185
Бухарін М. 147,
Вайнінгер Г. 149
Василишин М. 28
Васильченко С. 70, 289
Васьків М. 302
Вейлс К. 49
Веллек Р. 31
Веллер М. 256
Вересаєв В. 317
Вернік О. 38
Винниченко В. 7, 19-20, 25, 30, 33-34,
39, 47, 76, 78-81, 149, 157, 269,
306, 360-361, 377
Влизько О. 118, 119
Водяна П. 28
Возняк Т. 104-106, 111, 149
Вольтер 68
Вороний М. 5, 18, 20, 27
Воронцова О. (Кравченко О.) 39, 40,
62, 156
Вражливий В. 118
Вуліс А. 231
Вулф В. 57
Гайзе П. 237
Галета О. 332, 347, 354
Галич М. 38-43, 48-49, 52, 55, 60, 95, 97,
107, 116-117, 145-147, 155-156,
158, 166, 169-170, 180, 228, 234,
253-255, 377
Гальченко С. 39, 292
Гамсун К. 71
Гарін М. 16
Гаузер А. 31
Гашек Я. 74
Гегель Г.В.Ф. 222
Гессе Г. 228
Гжицький В. 118, 269, 276-279
Гладкий М. 77
Гоголь М. 338, 360, 367
Головій О. 5, 26-27, 29-30, 287, 295
Головко А. 174, 263
Головко В. 234, 259-262, 264-265
Голуб Я. 346
Голубенко Д. 70
Гонкури Е. і Ж. 129
Гончар О. 93
Горболіс Л. 96
Гордасевич Г. 357
Горький М. 16, 19-20
Гофмансталь Г. фон 228
Гребенюк Т. 231-233
Гребінка Є. 225
Гром'як Т. 7
Грушевський М. 198, 346
Гуменна Д. 48, 172, 288, 302, 310-313
Гундорова Т. 18, 106, 149
Гурбанська А. 258
Гуцало Є. 28
Давидова Т. 21-25, 29
Дан Сотник 119
Денисенко В. 346
Денисенко І. 346
Денисюк І. 235-237
Державин В. 36, 59
Деркач Л. 216
Джером К. Джером 74
Джозеф М. 237
Дзюба І. 368
Дібре-Женетт Р. 128
Ділакторська О. 338

- Дмитренко В. 38-40, 43, 48, 62, 71, 95, 156
Дніпровський І. 273
Довгань К. 61, 169
Домазар С. 288, 302, 306, 312-313, 326
Дончик В. 289, 368
Дорошкевич О. 5, 27, 41-42
Досвітній О. 118
Достоевський Ф. 27, 301
Драч І. 25
Дробот І. 157
Дрозд В. 25
Дуб К. 95
Еллан В. 46, 151
Еренбург І. 24
Ескапі Р. 103
Еслін М. 356
Єфремов С. 87-88
Женетт Ж. 186-187, 189-191, 201, 208, 210, 213
Жирмунський В. 22, 223
Жіроду Ж. 356
Жмир В. 148-149
Жукова В. 258
Жулинський М. 65, 93
Журба С. 258, 263-264
Загребельний П. 25, 40
Зайцев Б. 16,
Замятін Є. 16-17, 22-25, 27
Затонський Д. 31
Заярна І. 332, 347
Зеров М. 5, 27, 40, 73, 75
Золя Е. 71
Зубрицька М. 149
Йогансен М. 46, 72, 118-119, 245, 248, 269, 299, 345
Йорк Р. 347
Ібсен Г. 196
Іван Грозний 243
Іваничук Р. 25
Іванов-Разумник Р. 22, 27
Івченко М. 42, 121, 289-292, 294-295
Іглтон Т. 169
Ільницький О. 70, 97
Істраті П. 43
Іщенко А. 17
Кавелті Дж. 231
Каверін В. 24
Кавун Л. 46, 48, 95
Калініченко О. 235
Камю А. 195, 334, 356
Каневська Л. 137
Карпінська О. 131
Карцева З. 230
Касян В. 172
Катаєв В. 24
Катерина II 159
Качеровський М. 339
Качура Я. 42-43, 254, 256, 298-300
Качуровський І. 236-238, 243, 249, 252, 302, 312, 320, 325, 357, 359-362, 365-368, 373
Квітка-Основ'яненко Г. 69, 250
Келдиш В. 15, 29
Кемпбелл Д. 216
К'єркегор С. 33, 332
Кибальчич Н. 294
Килимник О. 316
Кимак Л. 332, 347
Клен Ю. 357
Климчук М. 64
Клочек Г. 20, 85, 168
Кобилянська О. 149, 156
Кобринська Н. 156
Ковалевський В. 70
Коваленко Б. 297
Коваленко Л. 38, 41
Коваленко-Плужник Г. 38

- Ковалів Ю. 7
Когут І. 347
Кодак М. 20
Козій О. 14
Козланюк П. 74
Козлов А. 8, 20, 29
Козлов Р. 8, 29
Колінько О. 235
Коломієць О. 302
Колошук Н. 95, 104, 106, 347
Колтоновська О. 22
Коннелл Р. 142
Копистянська Н. 94, 279
Корвін-Пйотровська Д. 125-126, 129, 226, 326
Корешков Ю. 85
Короненко С. 302
Корчинська М. 319
Коряк В. 5-6
Косинка Г. 5, 7-8, 38-42, 47, 49-53, 60, 63-64, 67-69, 71, 74-75, 78-79, 95-97, 99-101, 103, 107, 113, 118-119, 134, 136-137, 139, 145, 158, 160, 166, 168-169, 171-175, 204, 206, 217, 220, 234, 238-239, 246, 249, 260, 265, 298, 324-325, 337-338, 377
Костюк Г. 38-39, 199, 302, 315
Котляревський І. 69
Коцюбинський М. 7, 20
Коцюк В. 109
Кошелівець І. 44, 142
Крекотень О. 65
Кроче Б. 13
Крупка М. 156
Крутікова Н. 7, 30
Крушельницький А. 14, 30
Кудря Г. 102
Кузьменко В. 63
Кузьміч В. 265, 268
Кулик І. 240
Куліш М. 25, 158, 161-162
Куліш П. 68
Кундзіч О. 254, 256-257
Куницька І. 194, 270, 272
Купрін О. 16, 317
Курбас Л. 22
Куриленко І. 270, 272
Курціус Е. 31
Лавріненко Ю. 38
Лаврісюк Ю. 14, 246
Ле І. 68, 246, 248, 254-255
Левицький В. 103, 106
Лейтес О. 63
Ленін В. 68, 147
Лепкий Б. 25
Лермонтов М. 342
Лесик В. 264
Леся Українка 149, 156
Лещак О. 224
Лівайн Г. 31
Ліхачов Д. 35, 85-86, 88, 279, 322
Лобанова Г. 228
Лобачевський М. 33
Локк Д. 130, 306, 308
Лондон Д. 360
Лотман Ю. 44, 86, 89, 105, 217, 218, 222, 257
Лощинська Н. 95, 115
Лужановський А. 249
Луців Л. 149
Луцій С. 95, 112, 270
Любченко А. 237
Мазепа І. 112
Майданченко П. 65
Майстренко М. 28
Майфет Г. 237-238
Мануель Х. 237

- Мариненко Ю. 302
Марічев Є. 215
Марк Твен 74
Марко В. 121-122, 234, 280
Маркс К. 68, 167, 265
Мафтин Н. 95-97
Махно Н. 109, 166-168
Мацько В. 357, 364
Машерей П. 152, 171, 176
Маяковський В. 317
Меженко Ю. 290-291
Мельник В. 7, 30, 39, 64, 75, 95, 161, 270, 292
Мельників Р. 247
Менділоу А. 208
Михайличенко Г. 22, 66, 67, 121, 212, 265, 267
Мовчан Р. 8, 21-22, 29-30, 38, 46-67, 104, 174, 379
Моклиця М. 52, 53, 81, 123, 139-140, 148, 154-155
Мопассан Г. 270, 360, 368
Мороз-Стрілець Т. 38, 40, 47-48, 50, 113, 118, 172, 242
Муравйов М. 187
Мушинка М. 302
Наєнко М. 63, 95
Наливайко Д. 7, 30-32, 103, 287-288, 297
Нестелеєв М. 194, 195
Нечуй-Левицький І. 62-63, 67, 69, 71-72, 78, 130, 132, 135, 214, 231, 301, 303-305
Николюк Т. 302
Нитченко Д. 119, 172-173, 243
Ніцше Ф. 9, 33, 148-155, 180, 199, 331
Новиков Л. 267
Нудьга Г. 158
О'Генрі 72, 74
Оккам В. 287
Октавіан Август 68
Осадчий М. 331, 356
Остап Вишня 44, 45, 74, 77
Острик М. 93
Осьмачка Т. 25, 38, 40-45, 64, 67, 70, 119, 169, 240, 246, 288
Охріменко В. 204, 207, 247, 346
Павленко О. 368
Павличко С. 9, 104, 107, 149, 157, 270, 301
Панас Мирний 62, 71, 89, 130-131
Панч П. 254
Панченко В. 33, 149
Пастух Т. 95, 112, 258, 269
Пахаренко В. 7, 21, 29-30, 95-97
Первомайський Л. 118
Перкінс Д. 13, 37
Петлюра С. 158, 239
Петренко Д. 149
Петренко Т. 302
Петро І 159
Петров В. (В.Бер) 43, 301
Петрухіна Л. 108-109
Пилипенко С. 5, 63-65, 347
Півторадрні В. 39, 43, 68
Підмогильний В. 7-8, 19-20, 22, 25, 30, 38-42, 44, 49, 60-65, 67-69, 71-73, 75-76, 78-79, 90-92, 95, 97-100, 102-103, 106-109, 112-116, 119-121, 123-124, 128, 130-133, 135-145, 149-150, 155-158, 160-161, 163-164, 166, 169, 171, 178, 188, 192-193, 195-196, 199, 214-216, 219, 222, 230-231, 234-235, 240-242, 249, 251-252, 255, 260-261, 263, 269-271, 273-274, 277, 301-332, 335, 337-338, 340, 357, 377
Підмогильний Р. 79

- Пільняк Б. 228
Платонов А. 23-24
Плужник Є. 7-8, 25, 38-40, 42, 44-45, 57-59, 67, 69, 79, 92, 95, 104, 106, 109, 110, 116-119, 123, 126-128, 131, 139-140, 145, 166, 168-169, 178, 192, 222, 269, 273, 331-332, 337, 340, 377
Погрібний А. 311
Покутська трійця 20
Поліщук Валер. 118
Поліщук Волод. 99
Поліщук Я. 114, 301
Полторацький О. 119, 345
Поляруш О. 95, 168, 239, 240
Пономаренко Л. 7, 30
Потапова З. 6
Приліпко І. 342
Прінс Дж. 190
Прішвін М. 17, 23, 24
Протасова Г. 149
Пуйон Ж. 191
П'ятаченко С. 302
Рева Л. 7, 19-20, 29, 37
Ремізов О. 22-24
Реформатський О. 224
Рибчинська З. 126
Рильський М. 46, 75-76, 204, 335, 346, 357
Романенко О. 121
Романович-Ткаченко Н. 289
Ромен Ж. 72
Руденко М. 190, 191
Савченко Я. 297
Саїд Е. 161
Салакру А. 356
Салига Т. 368
Салтиков-Щедрін М. 74
Самброс Ю. 243
Самчук У. 26, 27, 30, 300, 301
Сартр Ж.-П. 195, 331-334, 356
Свидницький А. 303
Семенко М. 46, 66, 70, 118
Сенкевич Г. 304
Сенченко І. 7, 30, 295
Сервантес М. 197
Сергєєв-Ценський С. 16, 23
Сильвестр Д. 300
Сирадоєва О. 273
Сізова К. 123, 128
Сіксу Е. 57
Сірук В. 224, 226
Скоропадський П. 108
Скрипник Л. 299
Слабошпицький М. 302, 357, 368
Славинський М. 218
Слісаренко О. 14, 72, 161, 244, 245-246, 269, 299
Смирнов І. 35, 120, 197, 322-323
Сміт Е. 160
Смолич Ю. 38, 40-41, 68, 72, 74, 88, 113, 254, 256, 269
Солженіцин О. 319
Соловйов В. 17
Сорока М.44
Сосюра В. 44-46, 104
Спенсер Д. 57
Співак Р. 233
Сріблянський М. 294
Степанов Г. 77
Степанова Г. 105, 108
Стефанік В. 7, 25, 70, 96, 172
Стойко С. 158
Столлер Р. 141
Сулима М.М. 118
Сулима М.Ф. 77
Тамарченко Н. 215, 223, 369
Таранова А. 45

- Тарнавський М. 63, 70-71, 76, 102, 130, 135, 140-141, 149, 156, 167, 194-195, 222, 241, 252, 261-262, 270-271, 273-274
- Тась Д. 42, 300
- Тенета Б. 40, 42-43, 257, 299-300
- Терещенко В. 258, 262
- Терещенко М. 46
- Тимошенко Б. 346
- Тимошенко О. 347
- Тинянов Ю. 34, 36, 200
- Титаренко С. 339
- Тичина П. 22, 118
- Тищук Т. 258-259
- Тік Л. 236
- Тілліх П. 336
- Ткаченко А. 29
- Ткачук М. 258
- Тодоров Ц. 215
- Токмань Г. 331-332
- Толстой Л. 301, 359
- Толстой О. 16, 17, 24
- Томашевський Б. 215, 223, 234, 245, 368
- Томпсон Е. 319
- Топоров В. 105, 366
- Триліс В. 102
- Тролоп Е. 302
- Троцький Л. 147, 153, 356
- Тузков С. 25, 26, 29, 258-261, 287
- Тузкова І. 26, 29
- Тургенев І. 212, 317
- Тютюнник Гр. 7, 25, 30
- У-Пей-Фу 231
- Успенський Б. 192, 194, 201, 207, 230
- Ушкалов Л. 89, 99
- Фальківський Д. 42, 43, 300
- Фарино Є. 324
- Фаулер Р. 49,
- Фашенко В. 7-8, 25, 29, 124, 224, 230, 234-235, 237-239, 243-244, 287
- Федоров Ф. 85
- Філатова О. 290, 294-295
- Фішер Е. 166
- Флобер Г. 129, 197
- Фоменко В. 103-104, 106
- Фонтане Т. 302
- Фостер Д.Б. 149
- Франк В. 72
- Франко І. 20, 27, 71, 131, 137, 160, 258, 369
- Франс А. 42, 71
- Фрейденберг О. 217
- Фройд З. 9, 33, 130-132, 134, 290, 307, 338, 361
- Хайям Р. 318
- Халізов В. 85, 121-122
- Хамедова О. 302, 316-317, 347
- Харлан О. 99, 106
- Хархун В. 149, 296
- Харчук Б. 345
- Хвильовий М. 5, 44, 62, 64-70, 72-73, 93-94, 121, 149, 158, 162, 190-191, 210-212, 225, 265, 268-269, 295, 301
- Хмель О. 332, 347, 353-356
- Хоткевич Г. 18
- Цивьян Т. 366
- Цимбал Б. 64
- Цимбал Я. 43, 64-65, 106, 345
- Цюп'як І. 235
- Чабан М. 42, 242
- Чапигін А. 23
- Чендей І. 30
- Череватенко Л. 39, 41, 79, 110, 195, 288, 357
- Черемшина М. 70
- Чернов І. 188
- Чернявський М. 291

- Чехов А. 126, 225, 317
Чжан-Дзо-Лін 231
Чижевський Д. 13, 34, 35, 36
Шевельов Ю. (Шерех Ю.) 26-27, 34-36, 270, 274, 289, 301
Шевченко Т. 69, 197, 247, 295, 314
Шевчук В. 25, 28, 30, 270, 331-332, 345, 356
Шестов Л. 332
Шишков В. 23
Шкандрій М. 63, 64, 66
Шкурупій Г. 70, 118, 299, 345
Шмельов І. 16-17, 20, 23-24
Шмід В. 185
Шовкопляс Ю. 254
Шопенгауер А. 9, 33, 154, 180, 331, 360
Штонь Г. 47
Шульц Б. 99
Шумило Н. 18, 46, 62, 294
Щербак І. 243
Щупак С. 68, 296
Юліан Шпол 273
Юрчук О. 235
Якобсон Р. 188
Якубовський Ф. 46-47, 76, 289
Яновська Л. 291
Яновський Ю. 46, 63, 72, 76, 93-94, 98, 118, 158, 162, 174, 241, 246, 265, 268-269, 275-277
Ярошевська Л. 95, 112
Ярошенко В. 42, 72, 265, 268-269, 300
Яценко М. 18
Яцків М. 18
Яшек М. 63